

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто становлення та розвиток екологічного оподаткування в Україні. Виявлено позитивні та негативні аспекти запровадження екологічного податку. Проаналізовано діючі системи екологічного оподаткування розвинених країн світу та розглянуто перспективи використання зарубіжного досвіду в Україні.

Ключові слова: екологічне оподаткування, збір за забруднення навколишнього природного середовища, екологічний податок, досвід екологічного оподаткування.

Постановка проблеми. Бурхливий розвиток світових виробничих систем у ХХ та ХХІ столітті призвів до загострення проблеми збереження та відновлення світового ресурсного потенціалу. Особливої актуальності дане питання набуває в Україні, економіка якої характеризується високим рівнем ресурсо- та енергомісткості галузей, зношеності обладнання, низьким рівнем впровадження інноваційних технологій. Політика держави у сфері екологічного оподаткування виступає одним з економічних інструментів управління, дозволяючи одночасно вирішувати дві задачі – формування фондів фінансових ресурсів на відновлення навколишнього середовища та обмеження екологічно шкідливої діяльності. Крім того, використання екологічних податків стимулює суб'єктів господарювання до оновлення виробничо-технічної бази та впровадження безпечних технологій.

¹ Наук. керівник: проф. Т. А. Васильєва, доктор екон. наук

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання екологічного оподаткування присвячені роботи як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Особливої уваги заслуговують напрацювання Пола Екінса стосовно теорії та практики екологічного оподаткування, Майкла Ханеманна щодо еволюції екологічних податків, а також Марка Шофелда та Тоули Теодосью, які досліджували застосування екологічних податків у розвинених країнах світу. Серед вітчизняних науковців варто відзначити праці М. Т. Бець, М. І. Бублик, І. О. Драган, Н. В. Новицької, С. О. Синчанського та ін. Однак, враховуючи недосконалість існуючої законодавчої бази та відсутність досвіду держави щодо ефективного застосування фіскальних інструментів та забезпечення сталого розвитку економіки, існує потреба у використанні прогресивного світового досвіду у сфері екологічного оподаткування.

Метою роботи є узагальнення зарубіжного досвіду становлення та розвитку екологічного оподаткування в контексті визначення подальших перспектив його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Передумови формування системи екологічного оподаткування в Україні було закладено у 1991 році з прийняттям Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» та запровадженням збору за забруднення навколишнього природного середовища, заснованого на принципі «забруднювач платить». Позитивним явищем у розвитку екологічного оподаткування стало створення у 1992 році Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, фінансування якого здійснювалося за рахунок надходжень від сплати відповідного збору, що дозволило реалізувати принцип цільового спрямування податкових платежів.

Однак, варто зазначити, що зазначений збір не дозволяв повною мірою виконувати ані фіскальну, ані регулятивну функцію екологічного платежу, оскільки надходження до бюджету забезпечувалися на незначному рівні, а низькі ставки та відсутність жорсткої системи контролю не стимулювала забруднювачів до зниження шкідливого впливу. Тобто, даний збір був неефективним через недостатню практичну спрямованість.

Наступний крок до формування екологічного законодавства відбувся в контексті реформи податкової системи України. Чинним Податковим кодексом з 2011 року було введено в дію екологічний податок, який стягується з платників, що здійснюють:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк.

Окрім того, в Україні справляються наступні платежі екологічного характеру – плата за користування надрами, збір за спеціальне використання води, збір за спеціальне використання лісових ресурсів [8].

Аналізуючи збір за забруднення навколишнього природного середовища та екологічний податок, слід відзначити наступні позитивні моменти запровадження останнього:

- збільшення ставок екологічного податку, зокрема, значне збільшення ставок за викиди надзвичайно шкідливих речовин;
- запровадження оподаткування викидів вуглекислого газу;
- спрощення порядку обчислення податку через уніфікацію системи підвищувальних коефіцієнтів;
- запровадження податку з власників пересувних джерел забруднення;
- спрямування частини податкових надходжень на фінансування цільових проектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними податку.

Проте, умовами сплати екологічного податку, на відміну від збору за забруднення навколишнього природного середовища, не передбачено його

обчислення у десятикратному розмірі у разі відсутності у платника затверджених у встановленому порядку лімітів або допущення понадлімітного обсягу забруднення, що не забезпечує стимулювання платників податку до зниження викидів забруднюючих речовин. До того ж, чинним Податковим кодексом не передбаченого пільг зі сплати екологічного податку для підприємств, діяльність яких спрямована на збереження та відновлення навколишнього середовища (використання вторинної сировини, впровадження маловідходних, енергоощадних технологій, застосування більш безпечних пакувальних матеріалів тощо). Проблемним аспектом вітчизняної податкової системи є також джерело справляння екологічного податку – він відноситься на витрати підприємства, що не вирішує задачу держави щодо дестимулювання шкідливої діяльності підприємств, оскільки фактично сплачений податок закладається у ціну продукції і переноситься на кінцевого споживача. Отже, станом на сьогоднішній день система екологічного оподаткування в Україні потребує вдосконалення та подальшого розвитку, для чого доцільно звернутися до практики розвинених країн у цій сфері.

Досвід функціонування систем екологічного оподаткування за кордоном доводить їх ефективність. У ряді випадків екологічна політика держави призводить до зниження інтенсивності шкідливого впливу на навколишнє середовище через скорочення об'єкта оподаткування або впровадження нових технологій, покликаних замінити екологічно шкідливі об'єкти на екологічно безпечні, що стимулює технічний розвиток економіки держави в цілому. Яскравим прикладом може слугувати Японія, заходи якої щодо ліквідації мита на біопаливо та зниження податків на автомобілі з низьким рівнем викидів, призвели до популяризації екологічно безпечного транспорту [4].

У таблиці 1 наведено основні категорії податків та платежів екологічного характеру, що успішно застосовуються у розвинених країнах світу. Аналізуючи зарубіжний досвід екологічного оподаткування, слід відзначити використання у країнах Європи розгалуженої системи податкових платежів. Привертають увагу податкові системи скандинавських країн, які виділяють напрямки екологічного

оподаткування та конкретизують податкові платежі за об'єктами, що дозволяє реалізувати принцип цільового спрямування отриманих надходжень.

Таблиця 1 – Податки та платежі екологічного характеру, що застосовуються в країнах Європи

Назва податкового платежу	Країна											
	Великобританія	Данія	Норвегія	Швеція	Чехія	Франція	Німеччина	Латвія	Польща	Нідерланди	Фінляндія	Словенія
Податок за викиди вуглекислого газу		+	+			+					+	+
Плата за забруднення води		+			+	+	+	+	+	+		+
Податок на відходи та їх утилізацію	+	+	+	+		+			+	+	+	
Податок на викиди транспортних засобів			+	+			+					
Податок на споживання енергії		+		+			+			+	+	
Податок на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини		+	+	+	+	+	+	+	+			
Податок на упаковку (скло, метал, пластик)		+	+	+							+	
Податки та збори на авіаперевезення	+					+						
Ліцензія на діяльність компаній, що представляє екологічний ризик						+						
Збір за вирубку дерев та насаджень									+			
Податок на теплові викиди		+										
Податки на експлуатацію автомобілів	+	+		+				+				+
Податок/плата за викиди в атмосферу					+	+			+			
Збір на захист навколишнього середовища	+			+			+					

Джерело: складено автором за даними [1,2,3,4,5].

Однією з найбільш ефективних у світі є данська система екологічних податків, до якої можна віднести як безпосередньо податки за забруднення навколишнього середовища, так і енергетичні податки та платежі на охорону здоров'я. Наукова обґрунтованість, послідовність, наявність системи пільг стали чинниками забезпечення високого еколого-економічного ефекту податкової політики Данії. Урядом країни запроваджено такі унікальні платежі як податок на кондиціонери, оподаткування дорожнього освітлення, плата за реєстрацію таксі, податок на морозиво та шоколад тощо. Проведення податкової реформи у 2010 році забезпечило Данії зростання надходжень від сплати екологічних податків у всіх сферах.

Корисним до впровадження є досвід Франції щодо ліцензування діяльності компаній, яка представляє значний екологічний ризик. Подібна політика носить превентивний характер і дозволяє мінімізувати зростання суб'єктів шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Досить значного поширення у країнах світу набуло оподаткування операцій з виробництва упаковки, що зумовлено об'єктивними причинами – при утилізації пакувального матеріалу та одноразового посуду в атмосферне повітря потрапляє значна кількість шкідливих речовин. Слід відзначити досвід Фінляндії, де практика звільнення від оподаткування виробництва контейнерів, що можуть бути використані повторно, призвела до зниження обсягів нерезциркульованих відходів.

Безумовно важливим фактором впливу не лише на навколишнє середовище, а й на здоров'я нації є використання продукції, що містить шкідливі речовини. Більшість розвинених країн вже звернули увагу на цей фактор, запровадивши податкові платежі з виробників подібної продукції. Одним з аспектів розвитку податкової системи України може стати проведення заходів саме в цьому напрямку.

Позитивним є світовий досвід впровадження податків на споживання енергії, отриманої за традиційними технологіями, метою якого є підтримка інвестицій в альтернативні виробництва енергії з необмежених джерел сонця та вітру. Подібну практику використовують як західні (Фінляндія, Швеція), так і східні країни (Японія, Китай).

Світовий досвід доводить ефективність екологічного податкового законодавства не тільки як механізму нейтралізації шкідливого впливу діяльності суб'єктів економіки на навколишнє природне середовище, а й дієвого інструменту наповнення бюджету, реструктуризації економіки та стимулювання інноваційного розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянувши вітчизняну систему екологічного оподаткування та провівши аналіз зарубіжного досвіду, ми вважаємо, що в Україні на сучасному етапі розвитку

існують певні проблеми. Ми вважаємо доцільним провести наступні заходи щодо удосконалення системи екологічного оподаткування в Україні:

- розробити систему податкових пільг для підприємств, що використовують ресурсозберігаючі технології та встановлюють обладнання з високим рівнем безпеки;
- встановити ліміти викидів та скидів шкідливих речовин, підвищити ставки оподаткування понадлімітних обсягів, стягувати сплату за перевищення лімітів з прибутку підприємств;
- встановити прогресивну шкалу ставок екологічного податку залежно від обсягу викидів;
- вести облік сплачених екологічних податків на персоніфікованих рахунках підприємств, з поверненням частки коштів на здійснення заходів з екологізації їх діяльності;
- запровадити оподаткування упаковки та продукції, що містить екологічно шкідливі речовини;
- приділити увагу превентивним заходам щодо зменшення джерел викидів забруднюючих речовин.

Таким чином, на сьогоднішній день Україна стала на шлях екологізації податкової системи, однак, потребує подальших перетворень законодавчої бази для забезпечення дієвості податкової політики у сфері фінансування сталого розвитку вітчизняної економіки. Метою подальших досліджень має стати виявлення реальних джерел реалізації фіскальної функції держави та розробка системи стимулів додержання суб'єктами економіки екологічного податкового законодавства.

Література

1. Danish Tax Reform 2010 [Електронний ресурс] // Paper to the OECD WP 2 meeting November 2009 by The Danish Ministry of Taxation. – Режим доступу : http://www.skm.dk/public/dokumenter/engelsk/Danish%20Tax%20Reform_2010.pdf.

2. Ekins, P. Theory and Practice of Environmental Taxation [Електронний ресурс] / P. Ekins. – Режим доступу <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chapters-online/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation>.
3. Hanemann, M. Environmental Taxes [Електронний ресурс] / M. Hanemann. – Режим доступу : http://www.newamerica.net/files/Hanemann_Environmental_Taxes.pdf.
4. Schofield, M. Green Taxes in Other Developed Countries [Електронний ресурс] / M. Schofield, T. Theodosiou. – Режим доступу : <http://www.greentaxreport.co.uk/read-chapters-online/13-green-taxes-in-other-developed-countries>.
5. Taxation [Електронний ресурс] // Confederation Fiscale Europeenne. – Режим доступу : <http://www.cfe-eutax.org/taxation/detail>.
6. Бублик, М. І. Екологічний податок: конкурентна стратегія «зеленої» економіки України [Електронний ресурс] / М. І. Бублик, Т. О. Коропецька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2012_727/59.pdf.
7. Новицька, Н. В. Причини і наслідки реформування екологічного податку в Україні [Текст] / Н. В. Новицька. – Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – №1(52). – 2011. – С. 187-194.
8. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
9. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : Закон України №1264-XII від 25.06.1991. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

Самусевич Я. В. Проблемы и перспективы использования в Украине зарубежного опыта экологического налогообложения

Рассмотрено становление и развитие экологического налогообложения в Украине. Выявлены положительные и отрицательные аспекты внедрения экологического налога. Проанализированы действующие системы

екологического налогообложения развитых стран мира и рассмотрено перспективы использования зарубежного опыта в Украине.

Ключевые слова: экологическое налогообложение, сбор за загрязнение окружающей среды, экологический налог, опыт экологического налогообложения.

Samusevych I. V. The problems and perspectives of ecological taxation foreign experience application in Ukraine

The article examines formation and development of ecological taxation in Ukraine. Positive and negative aspects of ecological tax implementation are revealed. There is an analysis of acting ecological taxation systems of developed countries in this article. The perspectives of foreign experience application in Ukraine are considered.

Keywords: ecological taxation, fee for environmental pollution, ecological tax, experience of ecological taxation.

Самусевич, Я.В. Проблеми та перспективи використання в Україні зарубіжного досвіду екологічного оподаткування [Текст] / Я.В. Самусевич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. праць.– Львів: НЛТУ, 2012.– Вип. 22.14.– С. 116-121.